

students of the third and fourth courses. The answers of students showed that 40 % students are ready to work in educational institutions with inclusive studies; 32 % students have tolerant attitude to children with the special necessities; 27 % attitude as to the special; 1% attitude to them with sense of disgust.

Inclusive education in Ukraine acquires development, improving a normative-legal base. The specific of activity of specialists of social-pedagogical sphere in general establishments of inclusive orientation needs continuous self-perfection, wide knowledge, awareness, erudition, profound knowledge and practical abilities.

Key words: inclusion, inclusive education, child with the special educational necessities, social teacher, inclusive studies, general studies, children with disabilities, educational institute, professional preparation, normative-legal providing.

Отримано 11.05.2016

УДК 37.013.42:37

Н. С. Гевчук
antnata@ukr.net

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОЕКТІВ ТА ПРОГРАМ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В УКРАЇНІ

Гевчук Н. С. Аналіз соціально-педагогічних проектів та програм роботи з дітьми трудових мігрантів в Україні. В статті представлено загальний аналіз соціально-педагогічних проектів та програм роботи з дітьми трудових мігрантів в Україні. Подано детальний опис проаналізованих проектів, зокрема мети, установи, яка реалізовувала проект, цільової аудиторії, терміну дії та форм роботи.

Висвітлено 10 основних програм та проектів роботи з дітьми трудових мігрантів. Які були реалізовані в період з 2003 року по 2010 рік, включно. Метою аналізу програм було визначення пріоритетних форм роботи з дітьми трудових мігрантів, практичної спрямованості проектів, а також на основі попереднього досвіду роботи державних закладів, благодійних фондів, громадських організацій, правозахисних центрів сформуванати план та зміст формульованого експерименту нашого дослідження в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Проаналізовано проведений моніторинг інформаційно-освітньої, соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів у навчальних закладах 22 областей України, здійснений

Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда - Україна» та Українським науково-методичним центром практичної психології та соціальної роботи Міністерства освіти і науки України.

Представлено дані контент-аналізу програм та проектів роботи з дітьми трудових мігрантів в Україні дають нам підстави стверджувати, що питання виховання дітей трудових мігрантів у межах нашої держави розглянуті недостатньо та мають переважно теоретичне спрямування, що підкреслює значущість нашого подальшого дослідження.

Ключові слова: діти трудових мігрантів, батьки, які мають намір їхати за кордон на заробітки, трудові мігранти, трудова міграція, соціально-педагогічний проект, соціально-педагогічна програма.

Гевчук Н. С. Анализ социально-педагогических проектов и программ работы с детьми трудовых мигрантов в Украине. В статье представлен общий анализ социально-педагогических проектов и программ работы с детьми трудовых мигрантов в Украине. Подано детальное описание проанализированных проектов, в частности цели, учреждения, которое реализовывало проект, целевой аудитории, срока действия и форм работы.

Отражено 10 основных программ и проектов работы с детьми трудовых мигрантов. Какие были реализованы в период с 2003 года по 2010 год, включительно. Целью анализа программ было определение приоритетных форм работы с детьми трудовых мигрантов, практической направленности проектов, а также на основе предыдущего опыта работы государственных заведений, благотворительных фондов, общественных организаций, правозащитных центров сформировать план и содержание формирующего эксперимента нашего исследования в условиях общеобразовательного учебного заведения.

Проанализирован проведенный мониторинг информационно-образовательной, социально-педагогической и психологической работы с детьми трудовых мигрантов в учебных заведениях 22 областей Украины, осуществленный Международным женским правозащитным центром "Ла Страда - Украина" и Украинским научно-методическим центром практической психологии и социальной работы Министерства образования и науки Украины.

Представлены данные контент-анализа программ и проектов работы с детьми трудовых мигрантов в Украине дают нам основания утверждать, что вопросы воспитания детей трудовых мигрантов в пределах нашего государства рассмотрены недостаточно и имеют преимущественно теоретическое устремление, которое подчеркивает значимость нашего дальнейшего исследования.

Ключевые слова: дети трудовых мигрантов, родители, которые намереваются ехать за границу на заработки, трудовые мигранты, трудовая миграция, социально-педагогический проект, социально-педагогическая программа.

Уже декілька років поспіль в Україні гостро стоїть проблема трудової міграції населення. Діти залишаються бездоглядними, внаслідок тривалої відсутності батьків, що призводить до низки соціальних, психологічних та педагогічних проблем у їхньому розвитку.

Ми вважаємо, що проблема виховання дітей трудових мігрантів потребує, на сьогоднішній день, особливої уваги, не лише з боку педагогічних працівників, психологів, соціальних педагогів, науковців, але й зі сторони держави.

Наукові дослідження проблеми трудової міграції найбільш широко висвітлені у працях Е. М. Ліанової, І. П. Майданік, Ю. І. Римаренко, С. В. Цилюрик.

Спеціальні дослідження, що стосуються організації соціально-педагогічної та виховної роботи з дітьми трудових мігрантів належать Н. І. Куб`як, К. Б. Левченко, Д. Пенішкевич, І. М. Трубавиній.

За даними державної статистики, обсяги офіційно зареєстрованої трудової міграції постійно зростають: у 2009 р. вони становили 12 тис., у 2012р. – 24 тис., а у 2015 р. – 41 тис. осіб [6].

Таким чином, використовуючи результати соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України та загальнонаціонального вибіркового обстеження населення з питань трудової міграції, проведеного Українським центром соціальних реформ за участю Державного комітету статистики України (2008 р.), ми визначили 3 області України (Чернівецьку, Тернопільську та Хмельницьку), в яких спостерігається найбільша частка населення країни, яка виїжджає на заробітки за кордон.

Крім цього, нами було здійснено аналіз проведеного моніторингу інформаційно-освітньої, соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів у навчальних закладах 22 областей України, здійснений Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда - Україна» та Українським науково-методичним центром практичної психології та соціальної роботи Міністерства освіти і науки України. У звіті даної роботи зазначено неофіційні статистичні дані про кількість дітей трудових мігрантів у різних областях України та кількість проведених заходів із даною категорією дітей. Співставивши отримані дані, спеціалісти центру дійшли висновку, що у Львівській (32,14%), Миколаївській (27,75%) та Сумській (15,1%) областях найбільший відсоток проведених заходів та задіяних у них дітей трудових мігрантів. Найменший показник спостерігається у Чернівецькій (5,26%), Тернопільській (3,95%) та Хмельницькій (2,58%) областях.

Для розв'язання поставлених завдань нами було використано комплекс методів дослідження: *теоретичних* – аналіз програм з роботи з дітьми трудових мігрантів; контент-аналіз планів роботи психологічної служби загальноосвітніх навчальних закладів.

На першому етапі констатувального експерименту нами було проаналізовано окремі проекти та програм з роботи з дітьми трудових мігрантів, що були реалізовані з 2003-2010 р. Назвемо їх:

- 1) «Соціальна опіка підлітків, що тимчасово опинились без батьківського піклування у зв'язку з виїздом батьків за кордон.» Тернопільська міська громадська молодіжна організація «Поділись теплом» (2003 р.);
- 2) «Становище та проблеми соціальної підтримки дітей українських сімей трудових мігрантів.» Державний інститут проблем сім'ї та молоді (2004 р.);
- 3) «Організація соціально-психологічної допомоги дітям, батьки яких перебувають за кордоном.» Творча лабораторія практичної психології закладів освіти Хотинського району, Чернівецької області (2003-2006 р.);
- 4) «Проблеми дітей трудових мігрантів: аналіз ситуації.» Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда - Україна» (2006 р.);
- 5) «Сприяння реформ соціальних послуг в Україні.» Кам'янець-Подільська громадська організація «Центр освітньої політики» (2007 р.);
- 6) «Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів у загальноосвітніх навчальних закладах.» Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда - Україна» (2007-2009 р.);
- 7) Інформаційно-просвітницький проект «Діти емігрантів про себе». Фонд Арсенія Яценюка «Open Ukraine» (2008 р.);
- 8) «Соціальна робота з дітьми трудових мігрантів.» МБФ "Карітас України" (2009р.);
- 9) «Діти трудових мігрантів: особливості соціальної поведінки.» МБФ "Карітас України" (2009 р.);
- 10) Двосторонній українсько-італійський Проект «Міцна родина – міцна Україна!» Всеукраїнський БФ «Запорука», Асоціація Solettere Onlus (Італія), Союз Українок, Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи» (2009-2010 р.) [2].

Метою аналізу програм було визначення пріоритетних форм роботи з дітьми трудових мігрантів, практичної спрямованості проектів, а також на основі попереднього досвіду роботи державних закладів, благодійних фондів, громадських організацій, правозахисних центрів сформуванню плану та змісту формувального експерименту нашого дослідження в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Перші напрацювання з теми трудової міграції та її наслідків на процес сімейного виховання починають з'являтися у 2003-2006 роках.

У 2003 р. Тернопільська міська громадська молодіжна організація «Поділись теплом» провела соціологічне описово - аналітичне дослідження: «Підлітки, що тимчасово опинились без батьківського піклування в зв'язку з виїздом батьків за кордон – хто вони?», метою якого було охарактеризувати вплив відсутності батьків на підліткове середовище, та окремо на цільовий сегмент (підлітки, що опинились без батьківського піклування в зв'язку з виїздом батьків за кордон) з метою

розробки програми профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі [5].

Дослідження “Підлітки, що тимчасово опинились без батьківського піклування в зв’язку з виїздом батьків за кордон - хто вони?” дало змогу оцінити теперішній стан кризового соціального сегменту та описати загальну структуру сім’ї, вплив відсутності батьків на особистість підлітка, стан негативних явищ у молодіжному середовищі, та окреслити основні напрями роботи з цільовою групою [5].

У 2004 році Державний інститут проблем сім’ї та молоді провів дослідження, метою якого було вивчити становище дітей, батьки яких, тимчасово виїхали за кордон.

У 2006 році Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна», організував проведення дослідження «Проблеми дітей трудових мігрантів». Дослідження виявило, що діти, батьки яких перебувають за кордоном, мають низку проблем психологічного та соціального характеру, зростає їх вразливість щодо втягнення до злочинного світу. Воно також показало недостатню готовність педагогічних кадрів та соціальних працівників працювати з такими дітьми через брак знань щодо їх особливостей та недостатнє методичне забезпечення [4].

З метою покращення ситуації, що склалася, Міністерство освіти і науки України видало наказ № 865 від 28.12.06 „Про соціально-педагогічну та психологічну роботу з дітьми трудових мігрантів”. В рамках діяльності згідно з Наказом, Центр „Ла Страда-Україна” спільно з Українським науково-методичним центром практичної психології та соціальної роботи провів 5 обласних семінарів в пілотних областях: Луганській, Донецькій, Чернівецькій, Тернопільській та Київській у 2007 р. [4].

У семінарах брали участь представники обласних центрів практичної психології та соціальної роботи, методисти районних (міських) методичних кабінетів відділів освіти, соціальні педагоги, практичні психологи навчальних закладів та закладів інтернатного типу, працівники кафедр інститутів післядипломної педагогічної освіти, класні керівники, представники обласних органів влади та неурядових організацій [4].

Результати роботи з впровадження соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів були представлені на міжнародному рівні під час Міжнародного форуму неурядових організацій з питань протидії торгівлі людьми «Відповідаючи на корінні причини та створюючи рівні можливості» (м. Скоп’є, Македонія, жовтень 2007 р.), навчального курсу з питань протидії торгівлі людьми (м. Хайфа, листопад 2007 р.), семінарі для представників громадських організацій та мас-медіа (м. Тбілісі, Грузія, листопад 2007 р.). Методологія та інформаційно-методичні матеріали зацікавили більшу частину учасників, котрі відзначили передові зусилля Міністерства освіти і науки України для пост-радянського простору. Учасники також відмітили нагальність та актуальність такої проблеми для більшості країн-постачальниць трудових

ресурсів на світовий ринок праці і звернулись з проханням перекладу матеріалів російською мовою для можливості поширення серед країн, що користуються російською мовою [4].

Аналіз відгуків учасників семінарів показав нагальну потребу у продовженні таких заходів. Тому діяльність продовжена в рамках наступного наказу Міністерства освіти і науки України №1176 від 25.12.2007 «Про організацію і проведення соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів у 2008 році» і здійснюється за підтримки Міністерства закордонних справ Королівства Данії.

За результатами аналізу зібраних даних у 2008 році Центром „Ла Страда-Україна”, найбільше дітей трудових мігрантів у Чернівецькій області (10255 дітей), найбільше заходів присвячених вказаній проблемі проводиться у Донецькій області (1113 заходів), найбільше навчальних закладів охоплено роботою в Хмельницькій області (1082 навчальні заклади), найактивніше робота з батьками проводиться у Хмельницькій та Житомирській областях (125000 та 94000 батьків охоплено цією роботою), найбільше учнів охоплено заходами в Хмельницькій області (173566 учнів), найбільше спеціалістів залучено до соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів в Чернівецькій (4439 осіб), Хмельницькій (3715 осіб) та Київській областях (3604 особи). Із соціальним оточенням дітей найактивніше роботу проводять у Хмельницькій та Кіровоградській областях (охоплено відповідно 6042 та 4756 представників соціального оточення) [4].

Для ефективнішої роботи, як свідчать результати моніторингу, необхідне краще методичне забезпечення; ведення статистичної інформації про кількість дітей трудових мігрантів в області, районі, населеному пункті; наявність методичних рекомендацій для роботи; система виявлення дітей трудових мігрантів та надання їм офіційного статусу; більш систематична робота з проблеми; прийняття закону про інститут тимчасової опіки. [4].

Міжнародний благодійний Фонд «Open Ukraine» Арсенія Яценюка також не залишився осторонь цієї проблеми.

У 2008 році Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК) спільно з Фондом Арсенія Яценюка «Open Ukraine» презентували збірку «Діти емігрантів про себе». Видання складається з творів та малюнків дітей, чії батьки виїхали за кордон на заробітки. 156 дітей емігрантів, які зараз мешкають в Україні (переважно в західному регіоні) і за кордоном - в Італії, Іспанії, Португалії, Болгарії, Російській Федерації писали твори та малювали, описуючи свої відчуття від розлуки з батьками або з батьківщиною. Це відверті та талановиті дитячі розповіді про драматизм сучасного заробітчанства. “Давайте об’єднаємо зусилля, щоб захистити дітей, чії батьки виїхали за кордон», — закликала Терезія Яценюк, член Фонду Арсенія Яценюка “Open Ukraine”, на презентації збірки «Діти емігрантів про себе» [3].

Учасники презентації обговорили проблеми національного й соціального сирітства, породжених «четвертою хвилею» української

еміграції за круглим столом «Новітня еміграція: проблеми соціального та національного сирітства», та психоемоційного стану й соціального статусу дітей мігрантів, проблеми адаптації дітей українських мігрантів до чужорідного середовища й збереження їхньої національної ідентичності.

Презентація другої частини видання «Діти емігрантів про себе» відбудеться 25 березня 2009 року у Національному університеті «Львівська політехніка» за сприяння посольства Норвегії в Україні.

Крім міжнародних та громадських організацій проблемами дітей трудових мігрантів перейнялись ЗМІ. Зокрема 18 січня 2009р. розпочався цикл журналістських розслідувань "Поки батьки не бачать", в якому одна із передач була присвячена саме питанням дітей трудових мігрантів.

Таким чином, проведений аналіз програм дозволив нам зробити наступні висновки: 60% програм були реалізовані громадськими організаціями та благодійними фондами; 40% – державними установами. Саме такий розподіл ми схильні пояснювати тим, що держава недостатньо приділяє уваги проблемі виховання дітей трудових мігрантів.

Що стосується мети проведення програм, то у 40% досліджень мета роботи полягає у вивченні становища дітей трудових мігрантів та у визначенні впливу відсутності батьків на дитяче середовище; у 30% мова йде про те, щоб розробити рекомендації, спрямовані на вдосконалення соціальної підтримки та захист прав цих дітей; привернення уваги суспільства та, зокрема, педагогічних працівників є метою 10% проаналізованих програм; також у 10% робіт вказується мета, пов'язана із виявленням ефективних форм роботи у вирішенні проблем даної категорії дітей; 10% програм спрямовані на зміцнення сімейних зв'язків між трудовими мігрантами в Італії, членами їхніх сімей в Україні. Виходячи із отриманих даних, ми можемо говорити про те, що проаналізовані нами програми носять переважно теоретико-пізнавальний характер і лише частково прикладний.

Цільовою групою проектів виступають діти трудових мігрантів (80%), педагогічні працівники (20%), особи, що опікуються дітьми, батьки яких за кордоном (10%); сім'ї українських трудових мігрантів (10%). Як бачимо, найбільше уваги державні та недержавні організації звертають на дітей як респондентів дослідження, і частково на їхнє соціальне оточення, що свідчить, на нашу думку, про неповний огляд та вирішення проблеми.

Серед форм роботи у програмах були зазначені: бесіди, проведення круглих столів, семінарів з педагогами (10%), дискусії, диспути (10%), тренінги для дітей (20%), консультації для дітей та неофіційних опікунів (20%), проведення конкурсів (10%), курси підвищення чи зміни кваліфікації для батьків (10%). У 20% програм форми роботи зазначені лише в методичних рекомендаціях і у 30% – не зазначені взагалі.

Таким чином, отримані дані дають нам підстави стверджувати, що питання виховання дітей трудових мігрантів у межах нашої держави розглянуті недостатньо та мають переважно теоретичне спрямування, що підкреслює значущість нашого подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді : теоретико-методологічні основи : монографія. – К. : Науковий світ, 2006. – 363 с.
2. Гевчук Н. С. Виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.05 / Наталія Сергіївна Гевчук, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова.– К. : Б.в., 2012.– 20 с.
3. Діти емігрантів про себе. Сповіді. Думки. Судження... біль. – Львів : Артос, 2008. – 112 с.
4. Левченко К. Б. Захист прав дітей трудових мігрантів [Електронний ресурс] / К. Б. Левченко. – Режим доступу: www.lastrada.org.ua. – Назва з екрану.
5. Соціологічне описово - аналітичне дослідження: «Підлітки, що тимчасово опинились без батьківського піклування в зв'язку виїздом батьків за кордон – хто вони?». – Тернопіль, 2003. – 47 с.
6. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів : навч.-метод. посіб. / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної, І. І. Цушка. – К. : ФОП «Купріянова», 2007. – 240 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Bezpal'ko O. V. Organizacija social'no-pedagogichnoї roboti z dit'mi ta moloddju u teritorial'nij gromadi : teoretiko-metodologichni osnovi : monografija. – K. : Naukovij svit, 2006. – 363 s.
2. Gevchuk N. S. Vihovannja ditej trudovih migrantiv v umovah social'no-osvith'n'ogo seredovishha : avtoref. dis. kand. ped. nauk : 13.00.05 / Natalija Sergiivna Gevchuk, Nac. ped. un-t im. M. P. Dragomanova.– K. : B.v., 2012.– 20 s.
3. Diti emigrantiv pro sebe. Spovidi. Dumki. Sudzhennja... bil'. – L'viv : Artos, 2008. – 112 s.
4. Levchenko K. B. Zahist prav ditej trudovih migrantiv [Elektronnij resurs] / K. B. Levchenko. – Rezhim dostupu: www.lastrada.org.ua. – Nazva z ekranu.
5. Sociologichne opisovo - analitichne doslidzhennja: «Pidlitki, shho timchasovo opinilis' bez bat'kivs'kogo pikluvannja v zv'jazku viїzdom bat'kiv za kordon – hto voni?». – Ternopil', 2003. – 47 s.
6. Social'no-pedagogichna ta psihologichna robota z dit'mi trudovih migrantiv : navch.-metod. posib. / za red. K. B. Levchenko, I. M. Trubavinoї, I. I. Cushka. – K. : FOP «Kuprijanova», 2007. – 240 s.

Gevchyk N. S. Analysis of socially-pedagogical projects and programs of work with the children of labour migrants in Ukraine. In the article the global analysis of socially-pedagogical projects and programs of work is presented with the children of labour migrants in Ukraine.

The detailed description of the analysed projects is given, in particular aim, establishment that realized a project, target audience, term of action and

forms of work.

10 main programs and projects of work are reflected with the children of labour migrants. What were realized in a period from 2003 for 2010, inclusive. The aim of analysis of the programs was determination of priority forms of work with the children of labour migrants, practical orientation of projects, and also on the basis of previous experience of state establishments, benevolent funds, public organizations, centers to form a plan and maintenance of forming experiment of our research in the conditions of general educational establishment.

The conducted monitoring is analysed by informatively-educational, socially-pedagogical and psychological work with the children of labour migrants in educational establishments of 22 areas of Ukraine, carried out by the International woman center "La Drudgery is Ukraine" and Ukrainian scientifically-methodical center of practical psychology and social work of Department of education and science of Ukraine.

Data of content analysis of the programs and projects of work are presented with the children of labour migrants in Ukraine ground to us to assert that the questions of education of children of labour migrants within the limits of our state are considered not enough and have mainly theoretical aspiration that underlines meaningfulness of our further research.

Key words: children of labour migrants, parents that intend to go for a border on earnings, labour migrants, labour migration, socially-pedagogical project, socially-pedagogical program.

Отримано 6.05.2016

УДК 378.013.42

В. А. Гриценко
hometwins@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ СТАНУ САМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Гриценко В. А. Теоретичні аспекти вивчення стратегій подолання стану самотності студентів. У статті узагальнено сучасні класифікації стратегій подолання стану самотності студентів за критерієм їх ефективності. Під стратегіями подолання стану самотності розуміється комплекс дій студентів, спрямованих на подолання негативного впливу стану самотності на їхній особистісний розвиток, і досягнення студентами адаптації до життєвих кризових ситуацій, пов'язаних із станом самотності. Обґрунтовано, що здатність встановлювати та підтримувати дружні зв'язки та створювати соціальні зв'язки є імперативною для попередження та подолання стану самотності. З'ясовано, що жінки часто мають більшу мережу соціальних зв'язків і близьких друзів, на яких вони